
Başaran, F. N. & Yarmacı, H. G. (2020). Teknik ve Desen Özellikleri Açısından “Damask”
Folklor Akademi Dergisi. Cilt:3, Sayı: 4, 265 – 288.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 31.10.2020

Kabul / Accepted: 17.11.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

TEKNİK VE DESEN ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN “DAMASK”

Fatma Nur BAŞARAN* & Hanife GÜNEŞ YARMACI**

Öz

Dokuma, tekstil dünyasının üretim yöntemlerinden sadece birini oluşturmakla birlikte, kendi içerisinde gösterdiği zenginlikle neredeyse sonsuz bir çeşitliliğe ulaşmıştır. Bu çeşitlilik akademisyen ve uzmanlar tarafından yıllarca incelenmiş ve farklı dillerde bazen ortak, bazen de ayrışan teori ve tanımlarla ortaya konmuştur. Başka bir dilden yapılan çevirilerin terminolojideki bu karmaşayı biraz daha artırabildiği de düşünülmektedir. İyi bir dil bilgisi bazen tek başına yeterli olmamakta, dokuma hakkında teknik bilgi de gerekmektedir. Diğer yandan, tarihi gelişimleri incelendiğinde özellikle bazı kumaş türlerinin araştırmacılar arasında farklı yorumlamalara maruz kaldığı, tek bir terim altında oldukça fazla tekniğin biriktirilmesi nedeniyle bu kavram karmaşasının arttığı ve derin araştırmalar gerektirdiği görülmektedir. Bu kumaş türlerinden biri olan damask/damas, terim olarak pek çok kişinin zihninde ortak bir görüntüye ulaşmakla birlikte, literatür incelemeleri ile elde edilen bilgiler “damask” ile ilgili kesin bir tanımlama yapmanın zorluğunu ortaya koymaktadır. Örneğin basit bir arama motorunda bu terim araştırıldığında çoğunlukla aynı kompozisyon düzenine sahip tekstil ürünlerine ulaşılmakta, hatta bu düzenlemeye duvar kâğıtlarında bile rastlanmaktadır. O halde damask terimi belli bir desen ve kompozisyonu mu ifade etmektedir, yoksa gerçekte dokuma tekniği ile mi açıklanmalıdır?

Bu ihtiyaç doğrultusunda ele alınan ve tarama modelinde yürütülen bu çalışmada, tarih boyunca eski desenleme tekniklerinden biri olarak bilinen “damask” terimi irdelenmiş, damask kumaşların tarihi gelişimi, teknik ve desen özellikleri çeşitli kaynaklarda karşılaştırılarak incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, damask kumaşların tarihi tekstiller içinde önemli bir yere sahip olduğu ve dolayısıyla uluslararası kaynakçada büyük yer tuttuğunu

* Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü, fatma.basaran@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0002-9746-8456

** Öğr. Gör. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yenice Meslek Yüksekokulu, hanifegunes@comu.edu.tr orcid.org/0000-0003-3574-394X

göstermekle birlikte Türkçe kaynaklarda sınırlı özellikleriyle ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu makale, yürütülmesi planlanan, detaylı çalışmalar gerektiren, uzun soluklu araştırmalara temel oluşturma niteliği de taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Damask, Tarihi Tekstiller, Diaper (çapraz dimi), Dimi Damask, Saten Damask

"DAMASK" IN TERMS OF TECHNICAL AND PATTERN FEATURES

Abstract

Although weaving constitutes only one of the production methods in the textile world, it has reached an almost infinite variety with the richness it shows in itself. This diversity has been studied by academics and experts for centuries and has been demonstrated by theories and definitions in different languages, sometimes common and sometimes diverging. It is also thought that translations made from another language can add a little more confusion in terminology. A good grammar is sometimes not enough alone, it also requires technical knowledge about weaving. On the other hand, when historical developments are examined, it is seen that especially some types of fabric are subjected to different interpretations among researchers, and this conceptual confusion has increased due to the accumulation of so many techniques under a single term and requires deep research. Although damask / damas, which is one of these fabric types, reaches a common image in the minds of many people as a term, the information obtained through literature reviews reveals the difficulty of making a definite definition about "damask". For example, when this term is searched in a simple search engine, mostly textile products with the same composition order are found, and this arrangement is even found on wallpapers. So, does the term damask refer to a certain pattern and composition, or should it actually be explained with weaving technique?

In this study, which is handled in line with this need and carried out in the scanning model, the term "damask", known as one of the oldest patterning techniques throughout history, has been examined, and the historical development of damask fabrics, technical and pattern features are compared in various sources. The results obtained show that damask fabrics have an important place in historical textiles and therefore have a large place in the international literature, but they are discussed in the Turkish literature with their limited features. Therefore, this article also serves as a basis for long-term studies that are planned to be conducted and require detailed studies.

Keywords: Damask, Historical Textiles, Diaper, Twill Damask, Satin Damask.

Giriş

En eski el sanatları arasında yer alan dokumacılığın başlangıcı hakkında kesin bir tarihlendirme yapılamamakla birlikte, bazı kaynaklarda kumaş üretiminin kanıtı olarak en eski bulguların Çin'deki freskler, taş anıtlar, arşiv belgelerinden elde edildiği ifade edilmektedir (Kovacevic ve Schwarz ,2015: 94). Aynı zamanda geçmişten günümüze ulaşan dokuma örnekleri, etnografik materyallerin kullanıldığı yöntemler, arkeolojik kalıntılarda¹ rastlanan dokuma araçları, geçmiş dönemlerdeki dokumaların incelenmesinden elde edilen bilgiler, çağdaş sanata yansıyan tasvirler ve tarihsel detaylar kumaş üretiminin temellerinin belirlenmesine katkı sağlamaktadır (Geijer, 1982: 19). Birçok tarihi tekstil ve kalıntılar, kültürel malzeme mirasının bir parçası olarak geçmiş zamana tanıklık etmektedir. Değerli kumaşlar özellikle gerçek altın veya gümüş tellerle dokunmuştur². İpek kumaşlar da toplumda yüksek bir statü sembolü olarak kullanılmıştır (Kovacevic ve Schwarz ,2015; 94).

Araştırmalar, yapılan kazılardan çıkarılan tarihi tekstillerin müze arşivlerinde sergilenmesinin yanında, anlatılması, aynı zamanda bu anlatımların daha anlaşılabilir olmasının önemini vurgulamakta, bilimsel terminoloji ile incelenmesine dikkat çekmektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle 1954 yılında Alman müze küratörü Prof. Wolfgang Fritz Volbach'ın

1 Anadolu'da, bugüne kadar yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, en erken dokuma izlerine Çayönü'nde (M.Ö. 6650- 6350) karaca boynuzundan şekillendirilmiş orak sapı üzerinde rastlanmıştır. Dokuma kalitesi iyi olan kumaş ketendir. İzler incelendiğinde kumaşın düz, ince ve seyrek dokunduğu görülmektedir. Çatalhöyük'te (yak. M.Ö. 5950-5880) çok sayıda eğrilmiş ip, dokunmuş kumaş ele geçmiştir. Çatalhöyük Tapınak VI.1'de bulunan sıra dışı bir mezarda beyin, kafatasından çıkarılmış ve yerine ince dokunmuş bir kumaş topağı yerleştirilmiştir. Büyük, tek renkli fitilli dokuma parçası üzerinde bir biye parçasına rastlanmıştır. Anadolu'nun M.Ö. 2. Bine tarihlenen kumaş örneklerinden biri Acemhöyük'ten yangın geçirmiş sarayın bir odasının tabanında (M.Ö. 19-18.yy), diğeri Ortaköy'den "B" binasının depo yapısındaki küplerin birisinin omuzunda (M.Ö. 14. yy) ele geçmiştir. Acemhöyük örnekleri küçük parçalar halinde olup beyaz renkte kumaşın bir yüzüne altın iplikte koyu ve açık mavi renkli fayans boncuklar işlenmiştir. Parçaların işli olması ithal edilmiş pahalı kumaşlardan birine ait olduğunu düşündürmektedir. Ortaköy'deki örnek ise hem keten lifi olması hem de dokuma şekli bakımından, Tekeköy'deki kama üzerindeki ipe ve Resuloğlu'ndaki tava üzerindeki ipele benzerliğinden, Eski Tunç Çağı örneklerinin devamı niteliğindedir. Anadolu'da daha sonraki döneme ait kumaş kullanımına ilişkin zengin veriler Frigya - Gordion, Lidya - Sardis ve Geç Hitit - Kargamış kazılarında da belgelenmektedir (Tütüncüler, 2006:141-143). Birçok antropolog dokumacılığın M.Ö. 5000 yıllarına doğru Mezopotamya'da ortaya çıktığına ve buradan Asya ve Avrupa'ya yayıldığına inanmaktadır. Ayrıca, dokumacılıkta kullanılan araçlar ve ilk dokuma kumaşlara ait bulgular doğrultusunda, dokuma tekniğinin Mezopotamya, Mısır, Çin ve Hint uygarlıklarının ilk devirlerinde birbirinden bağımsız olarak ortaya çıktığı görüşleri de yer almaktadır (Ryall, akt. Başer, 2004:2).

2 Türk kumaşlarında gerçek gümüş tel kullanılmıştır. Gümüş tel beyaz iplik etrafına sarılınca gümüş etkisi, sarı ipek iplik etrafına sarılınca altın etkisi yaratmaktadır. Bazen özellikle seraserlerde altın alışımlı tel, hatta gerçek altın tel kullanılmıştır (Dölen, 1992: 538).

girişimiyle CIETA “Centre International d'Etude des Textiles Anciens” (Uluslararası Antik Tekstil Araştırmaları Merkezi) kurulmuş, 12. yüzyıldan bugüne kadar dokuma türlerinin büyük bölümü bu kurum tarafından incelenmiştir. Tarihi tekstiller ile ilgili ilk Fransızca ve İtalyanca kelimeler 1959'da, İspanyolca kelimeler 1963'de, İngilizce kelimeler ise 1964'de sözlük olarak yayınlanmıştır. CIETA tarafından düzenli olarak 1956'dan itibaren teknik kurslar düzenlenmiştir. Birçok araştırmacı Lyon'da geliştirilen bu yöntemlere göre ipek dokumacılığını araçlarına, yapılarına ve işlemlerine göre incelemiş, analiz etmeyi öğrenmiştir (URL-1).

Türkçe yayınlarda da tarihsel kumaş terimlerinin gün ışığına çıkarılması için başvurulmuş narh defterleri, eski sözlükler, edebiyat metinleri ve folklor araştırmaları çok zengin kaynaklar sağlamaktadır³. Ancak tarihi kumaşların o dönemlerde büyük bir sır olarak saklanan üretim yöntemleri, kalitesi, kumaş yapısı, iplik ve boya özellikleri, tezgâh bilgileri ile ilgili sınırlı bilgilere ulaşılmaktadır. Hatta benzer özellikler gösteren bazı dokuma tekniklerinin ulusal ve uluslararası tekstil literatüründe tek bir isim altında birleştirildiği görülmektedir. Tarihi tekstiller arasında önemli bir yere sahip olan ve ilk desenli kumaş tekniklerinden biri olarak bilinen “damask” dokumalar da tarihi tekstiller içinde önemli bir yere sahiptir. Uluslararası kaynaklarda birçok bilim insanı damask dokumalar üzerine araştırmalar yapmıştır. Ancak çalışmaların damask dokumaların bazı çeşitleri ve özellikleri açısından farklı tanımlama ve bakış açıları içerdiği görülmektedir. Bu çalışmada “damask” teriminin yanı sıra damask dokumaların teknik ve desen özellikleri üzerinde durulmuş, bu konu hakkında yürütülecek çok daha detaylı çalışmalara başlangıç oluşturulmuştur.

³ Yatman (1945) Türk kumaşları adlı eserinde Hereke fabrikasının son devirlerin en önemli kumaş imalathanesi olduğunu, aynı zamanda burada Şam usulü çiçekli ipek kumaşların (Damas) dokunduğunu belirtmiştir (Yatman, 1945:47-48). İnalçık (2008) Tekstil Tarihi kitabında İtalya-Lucca'da üretilen hafif ipekli kumaşlar arasında damask kumaş türünün kilise ve saray hazine envanter defterlerinde bulunduğunu; Floransa'daki dokuma atölyelerinde dokunan altın ve gümüşlü kumaş, kadife, kemha (brocade), damask, tafta ve atlasların Türkiye ve Batı-Avrupa ülkelerine ihraç edildiğini belirtmiştir (İnalçık, 2008: 210-211-251). Gürsu (1988) ve Dölen (1992) ise Osmanlı döneminde üretilmiş desenli kumaş tekniklerini damask, brokar, kadife olarak sınıflandırmışlardır ve damask terimini tek çözgü- tek atkı grubu örgü ile desen elde etme yöntemi olarak açıklamışlardır (Gürsu, 1988:27; Dölen, 1992:538).

Yöntem

Damask dokuma tekniği ve desen özelliklerini kapsamlı olarak Türkçe literatüre kazandırmak amacıyla ele alınan bu çalışma, nitel araştırma tekniklerinden tarama modelindedir. Detaylı çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülen damask dokuma tekniğinin ve desen özelliklerinin uluslararası kaynaklarda nasıl ifade edildiğini belirlemek amacıyla tekstil terminolojisi, tarihi tekstiller, dokuma teknikleri ve damask üzerine yazılmış yabancı kaynaklar taranmış, ifade birliği sağlanmaya çalışılarak sınıflandırılmıştır.

Tarihi Açından Damask

Damask, ismini Ortaçağ Avrupa'sında Şam'da üretilen ince, desenli kumaşlardan alan desenli tekstillerdir (Panneerselvam, et al, 2015: 356). Geçmişten günümüze figürlü, desenli tekstilleri dokumak için kullanılmış muhtemelen en eski tekniklerden biridir (Muthesius, 1990: 127; Sunday, 1998: 204). İsmi kendisi damask kumaşın ve dokuma tekniğinin doğudan batıya, Şam üzerinden nasıl gittiğini ifade etmektedir (Sunday, 1998: 204). Tarihi tekstil araştırmacıları tarafından tespit edilen damasklar ipekten yapılmıştır ve "dimi damask" (twill damask) ilk örneklere verilen isimdir (Cizsuk; 2004: 107-108). Ayrıca Cizsuk (2004) çalışmasında Roma'daki yün damasklardan bahsetmiş ve sadece küçük boyutlarda çizgiler ve karelerden oluştuğunu belirtmiştir.

4. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar İsviçre, Fransa, Hollanda ve Almanya'da görülen ilk ipekli dokuma örnekleri basit bezayağı ve damask dokumalardır (Muthesius, 1990: 127). 15. yüzyıldan kalma karmaşık desenlerin muhteşem örnekleriyle Kuzey Avrupa'da önemli bir endüstri üretimi olmuştur (Sunday, 1998: 204).

İpek iplikle lampas ve damask teknikleri 1780 yıllarının zarif mobilyaları, duvarlar, yatak örtüleri, perdeler ve döşemeliklerde yaygın olarak kullanılmıştır (Jenkins, 2003: 861). Damask, brokar ve kadifeler, duvar ve mobilyaların dekorasyonu için yapılan dokumalar içinde en seçkinleridir. Bu dokumalar zaman zaman altın ilaveli kaplama iplikler kullanılarak zenginleştirilmiş, daha sonra ihtiyacı karşılayabilmek ve maliyetini düşürebilmek amacıyla malzeme olarak keten ve pamuk iplikler ilave edilmiştir.

Damask tarzı kumaşların dokunmasında daha ucuz malzemeler kullanıldığında genellikle kumaşın görünmeyen yüzeyine gizlenmiştir. Ancak, parlaklık etkisi ve kendilerine has karakterleri ile beğeni kazanan masa örtüsü, peçete gibi ürünler ile keten ipliklerle üretilen damask kumaşlarda bu yöntem kullanılmamıştır. Keten damaskların parlaklık ve zarafetine erişemeyen yünlü damaskların kalitesini arttırmak için kumaşların ağırlıkları ve mukavemetleri ön plana çıkarılmıştır (Hunter, 1918:1).

Terim Olarak Damask

Suriye'nin başkenti Dımaşk'ta üretilen ipekli kumaşlar aynı şehir adı ile kullanılmaktadır. Çiçekli Şam kumaşı anlamına gelen “damas” kelimesi batı dillerine de bu isimle geçmiştir. Damas kelimesinden türetilen “Damasquiner” ve “Damarquinage” kavramlarının da (Damas /Dimeşk) Şam şehrinin isminden türediği belirtilmektedir (Bakır, 2005:134). Marco Polo'nun seyahatnamesinde, Bağdat şehrinde sırmayla işlenmiş “damasko” kumaşlardan bahsedilmektedir (Bakır, 2000: 760). Atasoy ve ark. (2001: 225) Venedik'te değer verilen İtalyan damaskolarından, esinlenerek dokunan güvez üzerine güvezi kumaşların Osmanlılarda dokunmuş gerçek ipek damask örnekleri olduğunu ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde sergilendiklerini ifade etmişlerdir. Türkçe kaynaklarda damas, damasko ve damask⁴ olarak tanınan terim, İngilizce “damask”, Fransızca “damasse”, Almanca “damast”, İtalyanca “damascato”, Portekizce ve İspanyolca'da “adamascado” terimleri ile eş anlamlıdır (Burnham, 1964: 34). CIETA tarafından 1964 yılında yayınlanan sözlükte damask, çerçeve sisteminin kontrastı tarafından bir çözgü ve bir atkı sistemiyle oluşturulan desenli kumaşlardır. Klasik modelleri çift yüzlüdür ve kontrast, yani aynı dokuma örgüsünün çözgü ve atkı yönleri kullanılarak üretilmektedir. Ayrıca ilave olarak iki farklı çerçeve sisteminin de kullanılabildiği belirtilmektedir (URL-1). Watson (1913:177; 1921:393), gerçek damask desenli bir kumaşın, zeminde çözgü sateni üzerine atkı sateni desenin yerleştirilmesi ile şekillendiğini veya tam tersi bir uygulamanın da

⁴ Başer (2005: 344), kitabında “damask” terimini kullanmış ve çözgü sateni bir temel kumaş üzerine atkı sateniyle motif yapılan tek renkli, genellikle beyaz kumaş tipi olarak tanımlamıştır. Gürsu (1988) ve Dölen (1992) ise Osmanlı döneminde üretilmiş desenli kumaş tekniklerini damask, brokar, kadife olarak sınıflandırmış ve damask terimini tek çözgü- tek atkı grubu örgü ile desen elde etme yöntemi olarak açıklamıştır (Gürsu, 1988:27; Dölen, 1992:538). Damas dokumalar, birbirinin zıt görünümündeki çözgü ve atkı sateni nedeniyle kumaş yüzeyinde yer yer mat ve parlak görünüme sahip olan, çift tarafı kullanılabilen, zengin desen seçenekli kumaşlardır. Genellikle tek katlı basit kumaş dokuları olmakla birlikte, sahip olduğu özellikler nedeniyle kompleks dokuma izlenimi vermektedir. Ağır ve değerli olan ipekli damas kumaşlar, tarih boyunca lüks üretimler olmuş ve dekorasyonda özenle kullanılmıştır (Başaran, 2020:186).

yapılabildiğini ifade etmektedir. Bu yapı çift taraflı olarak tanımlanmaktadır. Terim olarak damask, aynı zamanda saten zemin üzerine çeşitli şekillerde geliştirilmiş desenli kumaşlar için de kullanılmaktadır. Bunlar tek taraflı damask olarak bilinmektedir. CIETA ve Watson damaskı saten dokuma örgüsü ile karakterize etmekle birlikte, Johansson (1984), büyük oranda dimi dokuma örgülerine işaret ederek, çözgü ve atkı vurgusunun değişkenliği ile kendinden desenli kumaş olarak tanımlamış, damask desenlerinin daha özgür, zengin ve geometrik motiflerden oluştuğunu belirtmiştir (Akt. Keasbey, 2000: 10). Emery (1966) ise damask dokumaların karakteristik özelliğinin dokuma örgüsünün her iki yönünün kumaşın yüzünde kullanılması yani “ters çevrilmesi” ile üretilmesi olduğunu belirtmiş, az veya çok ayrıntılı desenli kumaşlar olarak tanımlamıştır. Ayrıca, düzensiz dimi (atkı veya çözgü yüzü) kullanılan kumaşlar, dimi damask olarak adlandırılan desenli kumaş olabileceği de “damask” kelimesinin saten örgünün farklı yüzleri tarafından şekillenmiş kumaşlarla daha çok ilişkili olduğunu, teknik bir terim belirtilmedikçe damask teriminin saten damaska atıfta bulunduğunu ifade etmiştir. En basit tanımıyla, çözgü ve atkı efekti ile desenlendirilen tekstiller de “damask” olarak isimlendirilmektedir (Emery,1966: 112).

Hunter (1918) bu konuda sözlük incelemeleri yapmış ve bir kaynaktan damask kumaşın “kabarık görünüme sahip, ayrıntılı desenler içeren zengin bir ipekli dokuma” olarak tanımlandığını, ancak bu tanımın yanıltıcı olduğunu belirtmiştir. Çünkü brokar kumaşlarla karşılaştırıldığında, damaskın ayırt edici özellikleri düz, tek katlı, basit örgülerin bir araya getirilmesi ve aynı seviyede iplik yüksekliklerinden oluşmasıdır. Desen açısından karşılaştırıldığında ise damask daha basittir. Dolayısıyla, tekstil alanında söz sahibi olan araştırmacılar, temeller üzerinde anlaşmaya varırken, damask, brocatelle ve lampas gibi terimlerin tanımlarında ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Hunter’a göre damask, zemin çizgileri bir yönde ilerlerken, desen çizgileri farklı yönde ilerleyen figürlü bir kumaştır. Örnek olarak zemin dimi, desenler rips veya zemin dimi, desen saten örgü ile olabilmektedir (Hunter, 1918:1-4).

Damask üzerine yapılan farklı tanımlara dikkat çekmek için Keasbey 2000 yılında akademik bir konferansta (Complex Weavers Seminar) sunduğu “Damask- Pushing The Limits” konulu bildirisinde, alanında söz sahibi 14

uzmanın damask tanımlarına yer vermiştir⁵. Geliştirilen çeşitli tanımlar sonucunda, “genellikle çeşitli renklerde hazırlanmış tasarımlar ve desenler ile dokunmuş pahalı bir ipek kumaş” (The Compact Edition Of The Oxford English Dictionary, 1979; akt. Keasbey, 2000:1) ile “satın dokuma tekniğinde düz ve geleneksel desenler kullanılarak oluşturulmuş sağlam ve parlak bir kumaş” (Webster’s Third New International Dictionary, 1996; akt. Keasbey, 2000:1) ifadeleri, araştırmacıların fikir birliği sağladığı tanımlar olmuştur.

Pikes Peak Weavers Guild (PPWG) dokumacılar birliği ise 2000 yılında çalışma konusu olarak “damask” terimini seçmiş ve “damaskın bir kumaşa verilen isim olduğunu, bir örgü yapısı olmadığını” birlik olarak kabul ettiklerini açıklamıştır (Hutton 2004:1). Tüm bu çelişkili tanımlardan yola çıkan Hutton (2004:2), Kaesbey’in bildirisindeki 14 tanımı kıstas olarak analiz yapmış ve damask dokumalar için;

- Aynı yüzde iki veya daha fazla bölümde yansıma sağlayan,
- Yansıma etkilerinden birini oluşturmak için üç veya daha fazla çerçeve kullanılan herhangi bir örgü yapısı tarafından dokunan,
- Bir veya daha fazla rengi olan,
- Aynı yüzde farklı dokularla sonuçlanan,
- Dengeli ve dengesiz örgü özelliği olan,
- Çerçevesiz veya çekme dokuma tezgâhı kurulumu ile dokunan kumaşlar,

şeklinde altı parametre belirlenmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucu elde edilen bu bilgiler “damask” ile ilgili kesin bir tanımlama yapmanın zorluğunu ortaya koymaktadır. Bu zorluk “damask” teriminin zıt görünümlü dokuma örgülerinin (çözgü ve atkı yönlü) bir araya geliş yöntemi olarak açıklanmasının yanı sıra, aynı terimin farklı dokuma örgüleri ile üretilen ancak damask kumaşlarda çoğunlukla rastlanan yarım raport düzeninde yerleştirilmiş büyük çiçekli desenlere sahip kumaşlar için de kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Hatta bu kompozisyon zamanla çok sevilerek duvar kâğıtlarına da ilham kaynağı olmuştur. Dolayısıyla bu

⁵ Hutton (2004), Doramay Keasbey’in, Handweavers Guild of America Certificate’de damask dokumalar üzerine yüksek lisans düzeyinde çalışmalar sürdürmesi, birçok dokuma yapısı üzerine yayın kariyeri olması gibi nedenlerle, damask uzmanlarını belirleme yeterliliğine sahip olduğunu belirtmektedir.

çalışmada damask, sadece dokuma tekniği ve desen özelliği bağlamında incelenmiştir.

1. Dokuma Tekniği Olarak Damask

Damask, bir çözgü, bir atkı sisteminde iplik atlamalarına sahip örgülerin kumaş yüzeyinde yüzme alanlarının yer değiştirmesi⁶ ile elde edilen farklı yüzey parlaklıkları, aynı zamanda elde edilen yüzeyde doku farklılıkları ile desen oluşturma yöntemidir. Bilindiği gibi uzun iplik yüzmelerine sahip en çok tanınan dokuma örgüleri dimi ile satendir ve damask dokumalarda her iki örgü sıkça kullanılmıştır (Fotoğraf 1).

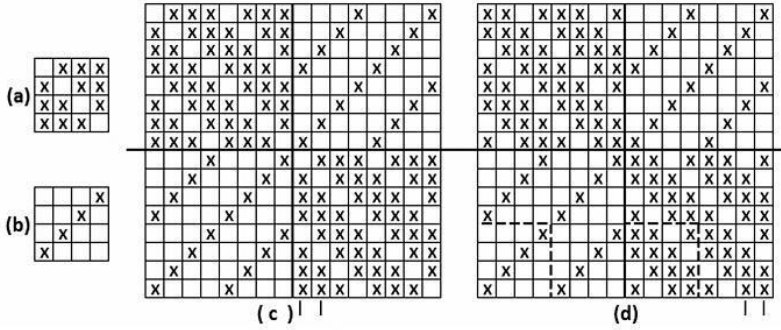

Fotoğraf 1.Çözgü ve atkı yüzü saten simülasyonu (Başaran 2019), damask dokuma aşaması (URL 2)

a.Dimi Damask (Twill Damask)

Kumaşın aynı yüzünde alternatif alanlarda dimi örgüsünün iki türünün ($D \frac{3}{1} S$ ve $D \frac{1}{3} Z$) kullanılması ile oluşan dokumalara genel olarak dimi damask adı verilmektedir (Şekil 1).

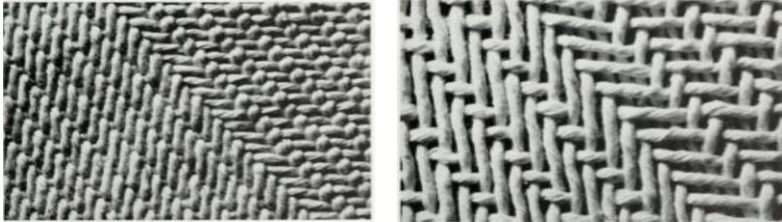
⁶ Kumaş yüzeyinde çözgü yüzdürme alanlarının atkı yüzdürme alanları ile yer değiştirmesi, ters çevrilmesi işlemi (Emery,1966:101).

Şekil 1. Dört iplikli dimi (a) 3/1 “S”dimi örgü, (b) 1/3 “Z” dimi örgü, (c) dimi damask, yeniden düzenlenmiş 4 iplikli dimi damask (Panneerselvam; et al, 2015: 358)

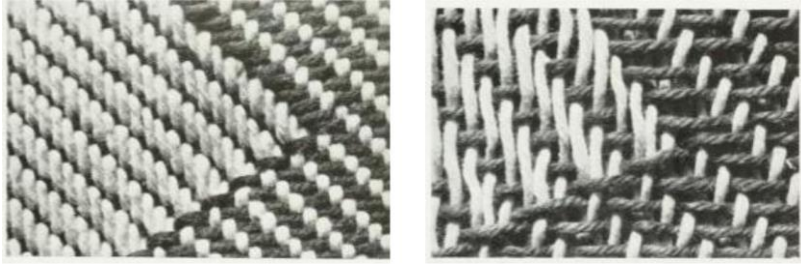
Birinci damask düzenlemesi elmas kare ve kauçuk örgülere⁷ benzer şekilde (Başaran, 2019:95,151), çaprazlarında aynı örgü yapısını barındırmakta, yanında ve üstündeki örgü düzenlemesine negatif oluşturduğu gibi, aynı zamanda yön değişikliği de meydana gelmektedir. Son örnek ise sadece “a” örgüsünün başlangıç noktası değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir.

Tek renkli damasklarda, çözgü yüzdürme alanının, atkı yüzdürme alanındaki zıtlığı kullanılarak renk varyasyonuna başvurmadan desenlendirme yapılmaktadır. İki yön arasındaki görsel karşıtlık, basit çizgilerden, gerçekçi şekillere kadar birçok desen türünde kullanılmaktadır (Emery, 1966:101).

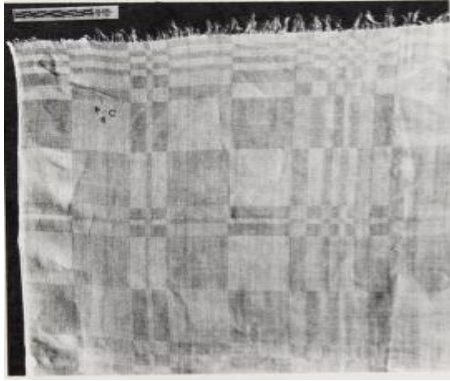

Fotoğraf 2. Bir kumaşın aynı yüzü üzerinde 3/1 dimi örgüsünün, hem çözgü yüzdürmenin hem de atkı yüzdürmenin kullanılması ve detay görüntüsü (Emery, 1966:101)

⁷ Hem atkı hem çözgü yönünde kırılan çapraz dimiler, bezayağı türevlerinden kauçuk örgüler gibi optik ilgi oluşturabilen yapılardır. Bazı kaynaklarda *elmas kare* (İmer, 1997: 62) olarak bilinen bu yöntem, 4'e bölünen raporun her alanında negatif yöntemine göre yön değişikliği yapıldığından, parlaklık dereceleri (dimi hat etkileri) farklı olan kumaşlar elde edilmektedir. Bu parlaklık derecelerinde ipliğin büküm yönü de etkili olmaktadır (Başaran, 2019:151).

Fotoğraf 3. Çözü ve atkı için zıt renklerin kullanılmasından kaynaklanan, 3/1 dimi kumaşın çözü ve atkı yüzdürme yüzleri arasındaki artan kontrast ve detay görüntüsü (Emery, 1966: 101)

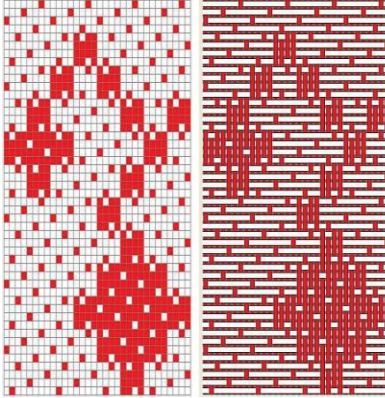
Fotoğraf 4. Dimi damask (twill damask) 18. yüzyıl örneği (Adrosko, 1976: 120)

Damask terimi, genellikle çözü ve atkı yüzdürme alanları arasındaki kontrastı kullanarak desen yapma olarak açıklanmaktadır. Bu kontrast dimi örgüleri ile oluşturulursa “dimi damask” terimi ile ifade edilmektedir (Emery,1966:101). Ayrıca Emery (1966:101) bu yöntem ile yapılan kumaşların “diaper” ismi ile tanındığını da belirtmiştir. Bu terim Türkçe literatürde çözü ve atkı yönünde negatif yöntemine göre geliştirilen çapraz dimi olarak açıklanabilmektedir.

b. Saten Damask (Satin Damask)

Tek katlı kumaş yapısına sahip dokumaların çözü satenli zemin üzerine atkı sateni desen yerleştirilmesiyle veya atkı satenli zemin üzerine çözü sateni desen yerleştirilmesiyle elde edilen dokumalar “saten damask” olarak bilinmektedir.

Işık, saten örgünün iplik yüzmeleri nedeniyle bezayağı vb. dokuma örgülerindeki kadar çok kırılmamakta ve daha uzun mesafede yansıtılmaktadır. Oldukça parlak dokular oluşturmaya rağmen kayma gösterebilen bir dokuma örgüsüdür. Bu nedenle damas/damask dokumalar söz konusu kayma ve iplik çekilmelerini önlemek amacıyla yüksek sıklıklarda üretildiklerinden, ağır ve maliyeti yüksek kumaşlardır (Başaran, 2020: 187).

Şekil 2. Atkı saten zemin üzerine yerleştirilmiş çözümlenmiş sateni ile hazırlanmış desen ve simülasyonları (Başaran, 2020: 189).

Şekil 3. Beşli saten zemin üzerinde tek taraflı damask olarak bir desen geliştirme yöntemi (Watson,1913; 177)

Saten damask birçok kaynakta gerçek damask olarak kabul edilmiştir (Grosicki, 2004: 83; Watson, 1913: 177; Başaran, 2020: 186). Saten dokuma örgüleri damask dokuma tekniğinde en iyi sonucu vermektedir, ancak en eski örneklerde tezgâh yeterliliklerine bağlı olarak saten dokumalar yerine 3/1 dimi kullanılmıştır (Becker, 2009: 286).

Beş veya sekiz iplikli saten örgü raporlarında ön yüzdeki çözümlenmiş dokumanın tersinde atkı, ön yüzündeki atkı ağırlığı ise tersinde çözümlenmiş görüldüğünden çift taraflı olarak kullanılabilir. Zıt görümlü saten örgü nedeniyle mat ve parlak yüzeyler yer değiştirmekte ve desen oluşturulmaktadır (Başaran, 2020: 188). Tüm damasklarda, görme noktası değiştikçe tonlar da değişmektedir. Bir bakış açısından mat görünen figürler, zemin ters yöne döndürülürken, başka bir açıdan parlaklaşır. Bu durum damaskın karakterini ve çekiciliğini oluşturan, paralel çizgilerin zıt yüzeyi nedeniyle tonların büyüleyici etkileşimidir (Hunter, 1918; 4).

2. Desen Özelliklerine Göre Damask

Diaper⁸ ve damasklar, 15. Yüzyıldan beri Batı Avrupa'da masa örtüleri ve el havluları için kullanılan, kendinden desenli, ince, beyaz keten örtülerdir. Bu figürlü kumaşlar başlangıçta çeşitli şekillerde tanımlanmıştır, ancak 16. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde İngiltere'de ulaşılan onaylı vesikalarda diaper ve damask ismi ile sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmalar teknikten çok desen özelliğini açıklayıcı niteliktedir. Diaper ve damask sadece desenin karmaşıklığına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Genellikle geometrik küçük tekrarlı desenler diaper, daha uzun tekrarlı, büyük ve figüratif desenler ise damask olarak bilinmektedir.

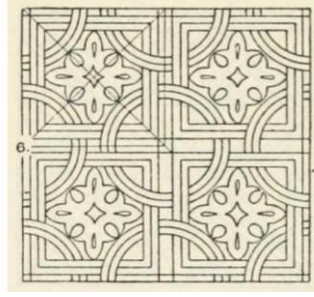
a. Diaper Damask

Burnham (1964) diaperi, çoğunlukla kafes biçiminde, küçük boyutlarda, bir tam örüntü olarak tanımlamıştır. Burnham'a göre bu terim, dokuma tekniği ile ilişkilendirilmenin yanında daha özel anlamlar da taşımaktadır (Burnham, 1964: 36). Belirli bir alan içinde tasarım yapmak, düz bir yüzeyi süslemektir (Enclosed Ornament). Bu tasarım mantığı iki sınıfa ayrılmaktadır. Birinci süsleme sanatsal kurallara göre, dikdörtgen gibi belirli sınırlı alan içinde tasarlanabilir. Bu durumda tek başına belirgin olmaktadır. Bu tür desenler "panel" ismi ile bilinmektedir. İkinci süsleme, her yöne uzanabilir ve herhangi bir kesin sınıra bakılmaksızın ayrıntılarını tekrarlar. Bu tür desenlere "diaper" denmektedir (Meyer, 1849: 246). Diaper desenleme tekniği tekstilde, duvar kâğıtlarında ve duvar boyamalarında yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Burnham'ın çalışmasında bahsettiği özel anlamın, Meyer'in çalışmasında açıkladığı desen özelliği olduğu düşünülmektedir.

⁸ Çözümlü ve atkı yönünde negatif yöntemi ile üretilen çapraz dimi. Bu teknik yüzeyde farklı iplik yoğunluğunda bölgeler oluştururken, aynı zamanda birbirine ters yönde düzenlenmiştir. Zemin sağ, desen sol yönlü veya tam tersi bir uygulama ile kullanılmıştır. Bu terime genellikle geometrik desen tekrarları uygulanan damasklarda rastlanmaktadır

Fotoğraf 5. Panel Desen
(Meyer, 1849: 266)

Fotoğraf 6. Diaper Desen
Örneği (Meyer, 1849: 280)

Fotoğraf 7. Damask diaper
Örneği görüntüsü (Burnham;
1911: 36)

Burnham kitabında diaperi “damask diaper” ve “dimi diaper” (twill diaper) olarak ikiye ayırmıştır. Çalışmasının, saten örgünün varyasyonları ile elde edilen desenler bölümünde “saten diaper” ve “damask diaper” terimlerini de kullanmıştır. Yapılan tanımlar incelendiğinde damask diaper ile saten diaper tanımlarının aynı şekilde açıklanması nedeniyle bu iki terim eş anlamlı kabul edilmektedir. Damask diaper kendinden desenli bir örtü, saten dokumanın çözü ve atkı yüzlerinin kontrastı ile oluşan, doğrusal desenli basit bir damask formu ifadeleri ile tanımlamıştır. Dimi diaper (twill diaper) ise dimi dokumanın çözü ve atkı yüzlerinin kontrastı, yani yer değiştirmesi ile elde edilen geometrik, baklava desenler için kullanılmıştır (Burnham, 1964: 34-36).

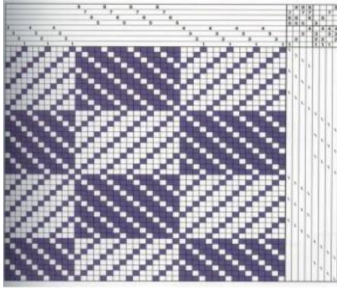
b. Blok Damask (Block Damask)

Dimi örgüsü ile kumaş, çözü yüzü, atkı yüzü, hem çözü hem de atkı yüzü alanlar ile dokunabilmektedir. Bir kumaşı bu şekilde dokumak daha fazla çerçeve gerekmektedir. Bir alanın 1/3 dokunduğu yerde dört çerçeve gereklidir. Bu alana bitişik çözümler aynı atkıda 3/1 dokunduğunda, bir çerçeve aynı atkıda hem yukarı, hem aşağıda olamayacağından, dört çerçeveye daha ihtiyaç vardır (Alderman, 2004: 29). Bu sebeple çerçeveler gruplanarak desenler uygulanmaktadır.

Dama gibi görünen bir tasarımdan oluşan bu desenlere blok damask (block damask) adı verilmektedir. Yapılan araştırmalar blok desenli kumaşların daha çok tunik⁹ tarzı kıyafetlerde kullanıldığını göstermektedir

9 Tunik (tunic), geçmişte Antik Yunan ve Roma’da giyilen bol bir elbise türüdür.

(Cizsuk, 2004: 108). Blok örüntü kavramı 17. Yüzyılın ilk çeyreği ile 18. Yüzyılın ilk on yılı arasında belirginleşmiştir (Hilts, 1986:170). Hilts çalışmasında bu kronolojik bilginin Almanya’da o tarihlerde dokuma teknikleri üzerine yazılmış iki kitap¹⁰ ışığında verildiğini belirtmiştir.

Şekil 4. Blok damask dokuma örgüsü örneği (Alderman, 2004: 29)

Şekil 5. Blok damask 2/1 ve 1/2 diyagonal dimi Z/S (Cizsuk, 2004: 109)

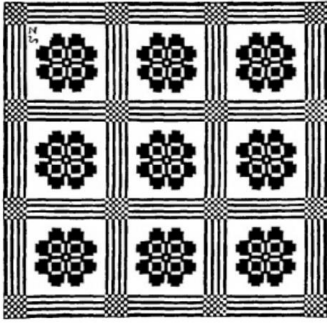

Şekil 6. Blok damask 3/1 ve 1/3 diyagonal dimi S/Z (Cizsuk, 2004: 109).

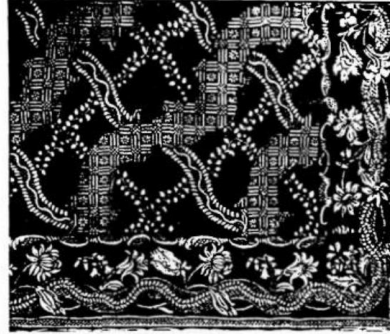
Damask kelimesi, çoğunlukla çiçek, arma gibi motiflerle oluşturulan, desenli, keten bir kumaş görüntüsünü akla getirebilmektedir. Alman dokumacılar blok damaskları “schachwits” (Bauerin Damask, kare bölüntülü) ve Gebilddamask (figür etkili) olmak üzere iki sınıfa ayırmaktadır. Schachwitz çerçevesi dokuma tezgâhlarında, Gebilddamask çekmeli dokuma tezgâhlarında dokunmaktadır. Schachwitz ismi ile bilinen kumaşlar daha çok geometrik formların bir araya getirilmesiyle oluşturulan soyut ve geometrik desenlere sahiptir. Gebilddamask desenleri ise figürlü desenleri içermekte ve ağırlıklı olarak doğadan esinlenmektedir. Dokundukları zaman diliminde blok desenli tekstiller genellikle halk sanatı olarak kabul edilmektedir. Schachwitz dokumacıları çerçevesi dokuma tezgâhlarında soyut geometrik şekillerin estetiğinden yararlanarak resimsel tasarımlar da yaratmışlardır.

18. Yüzyılda Alman schachwits (blok damask) kumaş desenleri tasarım tekniklerini etkilediği gibi Gebilddamask tasarımlarını da etkilemiştir (Hilts, 1986:185-186).

10 Marx Zeigler’s Weber Kunst und Bild Buch ve Nathaniel Lumscher’s Neu Eingerichtetes Weber Kunst und Bild Buch

Fotoğraf 8. Schachwits deseni (Blok Damask)
(Hilts, 1986:248)

Fotoğraf 9. Schachwits deseninden etkilenecek tasarlanmış Gebilddamask tasarımı (Hilts, 1986:248)

Hilts (1986), blok desenler üzerine yapmış olduğu çalışmada ayrıca, damask dokumalarda blok desen fikrinin ilk olarak Alman keten dokumacıları arasında ortaya çıkmış olabileceğini ileri sürmüştür. Aynı zaman diliminde Amerikan blok desenli örtü tasarımlarında da bu desenlerin kullanıldığını belirtmektedir (Hilts, 1986:187,248).

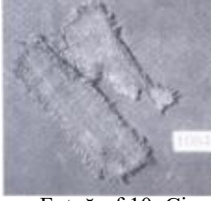
c. Çizgili Damask (Rippenköper)

Kumaş yüzeyi dar, yatay çubuklardan oluşan desenler “çizgili damask” (barred damask) terimi ile ifade edilmektedir (Cizsuk, 2004:108). Üç veya beş atkı ipliğinden sonra değişen 1/2 - 2/1 (bazen 3/1-1/3) dimi örgü ile yön farklılıkları da eklenerek yapılabilen damask dokumalardır. Desen üzerinde örgüden kaynaklı kıvrımlar meydana gelmektedir. Pile¹¹ yapma tekniği için kullanılan bir dokuma türüdür¹². Avrupa’da arkeolojik tekstillerde bu teknik “rippenköper¹³ ismi ile anılmaktadır.

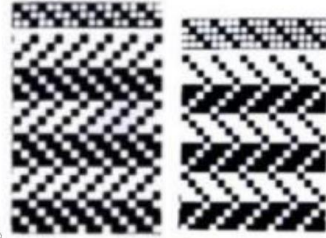
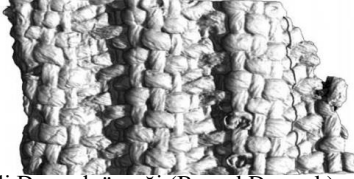
¹¹ Pile (Plisse), ısı veya basınçla üretimden sonra kıvrılan keten veya yünden yapılmış tekstillerdir (Grömer ve Rast Eicher, 2018: 86). Dokuma aşamasında ise saten veya dimi örgülerin, atkı ve çözgü yüzlü iki raporu bir arada kullanılarak, dikey veya yatay yönde sahte pile etkileri elde edilebilmekte; hatta bu etkiler fantezi ve elastik iplik kullanımı ile artırılabilir. Gerçek pile dokumalar ise çift levent ile tansiyon farklılığı sağlayan tezgâhlarda üretilmektedir (Başaran, 2020:237).

¹² Pileli tekstiller yüzyıllardır bilinmektedir. Üç boyutlu yapılar üretmeye çalışılan bu tür girişimler, Neolitik Dönemin sonlarında tarih öncesinde başlamıştır. Erken orta çağ döneminde pileli dokumalar iki şekilde yapılmaktadır (Grömer ve Rast Eicher, 2018: 83). Bu teknikler dokumadan sonra ve dokuma esnasında yapılmaktadır. Dokuma esnasında özel örgü tekniği kullanılmaktadır. Bu örgü tekniğine çizgili/çubuklu damask (barred damask) (Rippenköper) adı verilmektedir (Grömer ve Rast Eicher, 2018: 84).

¹³ Arkeolog Hans Jürgen Hundt, çizgili damask deseni (barred damask) 1960'larda Güney Almanya'da Erken Ortaçağ mezarlarında keşfetmiş ve bu deseni “rippenköper” terimi ile kullanmıştır (Grömer ve Rast Eicher, 2018: 86; Cizsuk, 2004:108)

Fotoğraf 10. Çizgili Damask örneği (Barred Damask)
(Cizsuk, 2004: 108; Grömer ve Rast Eicher, 2018: 85).

Şekil 4. Çizgili damask 2/1 ve 3/1
(barred damask) diyagonal dimi sağ
yollu/sol yollu (Cizsuk, 2004: 108)

d. Büyük Desenli Damask

Damask dokuma tekniği, karmaşık ve ince kumaş tasarımlarında çiçek, süs eşyaları, manzara resimleri, şekiller ve yazılar gibi büyük desenlerin yapılmasında kullanılmıştır. Bu tasarımlarda genellikle saten dokuma örgüsüne rastlanmaktadır. Geçmişte (19. Yüzyıla kadar) çekmeli tezgâhlarda üretilen bu kumaşların dokunması büyük zaman almış ve ustalık gerektirmiştir (Kinzer ve Walter, 1903:9). Bu kumaşların desenleri incelendiğinde yarım raportlu (soterli) kompozisyon yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Bu kompozisyon biçimi tezgâh kapasitesine göre daha büyük, gösterişli desenler dokumak için damask kumaşların büyük çoğunluğunda kullanılmıştır.

Fotoğraf 11. Yatay yönde yarım raportlu (soterli) ipek damask 17. yüzyıl, İtalya, Cleveland Sanat Müzesi, 1953.291 (URL 3)

Fotoğraf 12. Dikey yönde yarım raportlu (soterli) ipek damask 18.Yüzyıl, İtalya, Cleveland Sanat Müzesi, 1953.489 (URL 3)

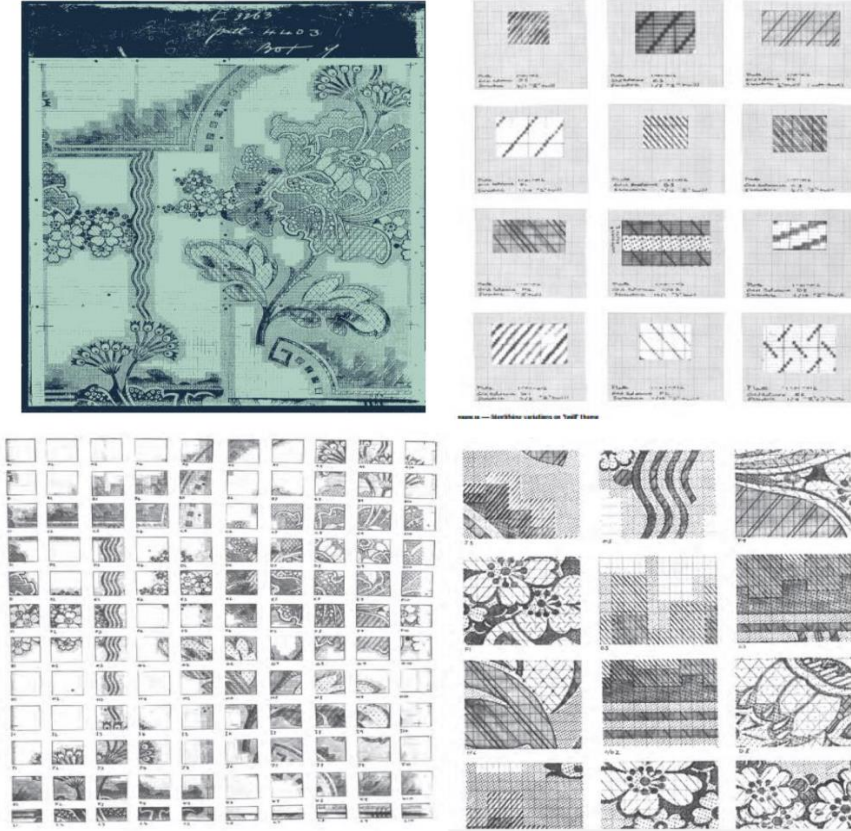
Damask dokumalar, çoğunlukla tek renk ipliğin kumaş yüzeyinde mat ve parlak görünümler oluşturduğu, daha çok kıvrımlı çizgiler, stilize çiçek, yaprak veya bunların birleşimiyle meydana gelen büyük motiflerle üretilen lüks kumaş olarak tanınmaktadır (Başaran, 2020: 187). 19. Yüzyılın başında jakar makinesinin icadından sonra damask desenleri bu mekanizma ile üretilmeye başlanmıştır. Damask dokumalar jakar sayesinde daha kısa zamanda, daha detaylı ve desen kapasitesi nedeniyle daha büyük üretilmişlerdir. Fakat uzun yıllar çekmeli tezgâhlarda dokunan yarım raportlu desenler jakar makinelerinde de dokunmaya devam etmiş ve tasarımlar makine kapasitesine bağlı olarak genişlemiştir. Dolayısıyla bilgisayar destekli dokuma programları ve jakarlı dokuma tezgâhları damask tekniğine yeni bir boyut kazandırmıştır. Desenler daha kısa zamanda geliştirilebilmiş, boyutları büyümüş, bazı örneklerinde kumaş yüzeyinde tekrar sayısı azalmıştır.

Fotoğraf 13. Günümüzde jakar dokuma makinesinde üretilen damask kumaş desenleri (URL 2)

Diğer yandan, The Heritage Lottery tarafından finanse edilen “Reviving William Liddell’s Damask Designs” (William Liddell’in Damask Tasarımlarının Yeniden Canlandırılması)”¹⁴ projesi kapsamında, Kuzey İrlanda’da küçük bir köy olan Donacloney’daki Ewart –Liddell fabrikasının sökülmesi sırasında, 2007 yılında tespit edilen 1600 fotoğraf cam plaka (Dass, Belford, 2019: 46) büyük damask desenlerinin güzel örneklerini içinde barındırmaktadır (URL 4). 20. Yüzyılda jakarlı dokuma tekniğine uygun hazırlanmış bu plakalar damask desenlerine örnek oluşturmaktadır.

14 William Liddell Collection, 2007 yılında Kuzey İrlanda, Donacloney, County Down, Ewart-Liddell dokuma fabrikasının sökülmesi sırasında keşfedilen, 1600 fotoğraf cam plakasının bir arşividir. Bununla birlikte, bu keten ihtişamının izleri, William Liddell Koleksiyonu’nda gizlenmiş İrlanda ketenlerinin hem tasarımında hem de üretiminde ustalık çağının eşsiz ve kapsamlı bir kaydına ulaşılmıştır. Fotoğraf plakalarının keşfi, İrlanda’daki tekstil endüstrilerinin tasarım ofislerinde çalışan bireylerin genellikle az anlaşılan sanatsal, tasarım ve teknik becerilerini ortaya çıkarmak ve kutlamak için nadir bir fırsat sağlamıştır. Fotoğraf plakası, filmden önce yapılmıştır ve cam plakayı kaplayan gümüş tuzların ışığa duyarlı bir emülsiyonunda görüntü yakalamak için kullanılmıştır. Fotoğraf için cam plakaların kullanımı 1910’lardan sonra azalmıştır, ancak bu fotoğraf yöntemi, Liddell tasarım ofisinde yirminci yüzyılın yirmi yılı boyunca üretilen tasarım çalışmalarını kaydetmek için kullanılmış gibi görünmektedir. En erken kaydedilen 1919, son tarih ise 1972’dir. Bu belgesel uygulaması, William Liddell Company’nin 1973 yılında Ewart Liddell’i oluşturmak için William Ewart Company ile birleşmesinden sonra etkili bir şekilde sona ermiştir (URL4)

Fotoğraf 14. William Liddell Koleksiyonu damask desen örneği ve cam plaka üzerinde verilmiş detayları (URL 4)

Ulster Üniversitesi, Belfast Sanat Okulu'ndan görev yapan araştırma görevlisi Trish Belford ve Profesör Barbara Dass'tan oluşan proje ekibi de William Liddell Koleksiyonu üzerine yapmış oldukları araştırmada, keten damask tasarımlarında kullanılan en yaygın dokuma örgü yapılarını dimi ve saten olarak belirtmiştir. Tasarımlarda gölgeleme ve derinlik oluşturmak için artan çözgü ve atkı oranındaki değişiklikler, ince derecelendirmeler ve ton değişiklikleri en belirgin damask özelliğidir. Fotoğraf 14'de verilen damask deseni proje kapsamında detaylı incelenmiş, analizi yapılmış ve 26 basit dokuma yapısına sahip olduğu tespit edilmiştir (URL5).

SONUÇ

Tarih boyunca, önce basit yöntemlerle geliştirilen dokumacılık, zamanla teknolojik gelişmelerden etkilenmiştir. Günümüz teknolojisi ile üretilen dokuma kumaşlar, insanların birçok alanda ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Sağlık en önemli kumaş özelliğini oluştururken, zamanla zarafet, süsleme/süslenme duyguları ile dokumalara yeni nitelikler kazandırılmıştır. Bu durum, kumaşlarda çeşitli dokuma örgüleri ve malzemelerin kullanımını da beraberinde getirmiş ve dokuma tezgâhlarının geliştirilebildiği oranda üretime yansımıştır. Az sayıda çerçeveye sahip olduğunda büyük zaman ve emek isteyen tasarımların, tezgâh özelliklerini geliştirmek suretiyle daha kısa sürede üretilmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler, dokuma kumaşların özellikleri ve desenleme yöntemlerine de yansımıştır. Dünya üzerindeki bölgesel pratikler arasında rastlanan farklı uygulamalar, farklı dillerle yapılan yayım ve açıklamalar, bazı kumaşların tarihi gelişiminin izlenmesine yardımcı olduğu kadar, karşılaştırma ve ortaklıkları belirleme açısından zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu kumaş türlerinden biri olan “damask” kelime olarak en genel şekilde Şam, ipek, saten gibi terimleri hemen hatırlatmanın yanında, tekrar boyutunda yarım raport düzeninde yerleştirilmiş büyük, detaylı desen ve kompozisyonların genel ifadesi olarak da kullanılmaktadır. Bu doğrultuda incelenen yorumlamalar değerlendirildiğinde, teknik ve desen özelliği açısından damask kumaşların genellikle;

- tek katlı kumaş yapıları olduğu,
- saten veya dimi örgülerin ters görünümünün bir arada kullanılması sonucu kumaşın her iki yüzünde farklı parlaklık etkisinin oluşturulduğu ve bu etkinin örgülerin ters istikamette (Z ve S) düzenlenmesi ile arttırılabildiği,
- çözgü ve atkı hakim bölgelerin birbirine yaklaşık oranda eşit olması durumunda dengeli bir kumaş yapısının oluşturulduğu,
- çoğunlukla tek renkli ve her iki yüzü kullanılabilen, iplik yüzmeleri nedeniyle sıklık ve ağırlığı fazla, lüks görünüm sağlayan zengin kumaşlar olduğu görülmektedir.

Ancak literatürde bu genel özelliklere eklenen daha farklı terim ve açıklamalar da bulunmaktadır. “Double damask, brokar damask” gibi terimler, damaskın en temel özelliklerinden biri olan tek katlı (tek çözgü, tek

atkı) ve düz satırlı kumaş tanımlamalarının yeniden incelenmesi gereğini ortaya koymaktadır. Ayrıca dünya müzelerinde geniş yer tutan damask kumaşların, zengin Türk tekstil tarihi içerisinde teknik özellikleri ve detaylarıyla incelenmesinin önemli olduğu düşünülmekte, bu yönde çalışmalar yapılarak daha sonraki yayınlarda ele alınması planlanmaktadır.

KAYNAKLAR

- ADROSKO, R. J. (1976). “18th Century American Weavers, their Looms and their Products”, *Imported and Domestic Textiles in 18th-Century America: 1975 Proceedings*, 105-125, Washington D. C.
- ALDERMAN, S. D. (2004). *Mastering Weave Structures: Transforming Ideas into Great Cloth*. Interweave Press.
- ATASOY, N.; WALTER B. D.; MACKIE L.W.; TEZCAN, H. (2001). *İpek, Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul:TEB İletişim ve Yayıncılık A.Ş.
- BAKIR, A. (2000). Ortaçağ İslam Dünyasında Dokuma Sanayi. *Belleten*, Cilt LXIV, sayı 241, s.749-826.
- BAKIR, A. (2005). *Ortaçağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayii Giyim-Kuşam ve Moda*. Bizim Büro Basımevi, Ankara s. 134, 138-139,141.
- BAŞARAN, F. N. (2019). *Basit Yapılı Dokuma Teknikleri*. Ankara: Karınca Yayınları.
- BAŞARAN, F. N. (2020). *Bileşik Yapılı Dokuma Teknikleri*. Ankara: Karınca Yayınları.
- BAŞER, G. (2005). *Dokuma Tekniği Sanatı*. Cilt 2. İzmir: Punto Yayıncılık Ltd. Şti.
- BECKER, J. (2009). *Pattern and Loom: A Practical Study of the Development of Weaving Techniques in China, Western Asia and Europe*. NIAS Press.
- BURNHAM, D. K. (1964). *Warp and Weft: a Textile Terminology*. Royal Ontario Museum.
- CISZUK, M. (2004). “Taqueté And Damask From Mons Claudianus”, *Purpureae Vestes I. Actas del I Symposium Internacional sobre Textiles y tintes del Mediterráneo en época romana*, 107-113.
- DASS, B., and BELFORD, P. (2019). Reviving the William Liddell Damask Design Collection. *Journal of Textile Design Research and Practice*, 8(1), 46-70.
- DÖLEN, E. (1992). *Tekstil Tarihi: Dünyada ve Türkiye’de Tekstil Teknolojisinin ve Sanayiinin Tarihsel Gelişimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları. No:92/1.
- EMERY, I. (1966). *The Primary Structures of Fabrics, An Illustrated Classification*. London: The Spiral Press.
- GEIJER, A. (1982). *A History of Textile Art*, London: Rizzoli Intl Pubns.

- GROSICKI, Z. (2004). *Watson's Advanced Textile Design: Compound Woven Structures*. England: Woodhead Publishing.
- GRÖMER, K., and RAST-EİCHER, A. (2019). To pleat or not to pleat—an early history of creating three-dimensional linear textile structures. *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien. Serie A für Mineralogie und Petrographie, Geologie und Paläontologie, Anthropologie und Prähistorie*, 121, 83-112.
- GÜRSU, N. (1988). *The Art of Turkish Weaving Designs Through The Ages*. İstanbul: Redhouse Press.
- HILTS, P. (1986). "Roses and Snowballs: The Development of Block Patterns in the German Linen-weaving Tradition." *Ars Textrina*, 162-248.
- HUNTER, G. L. (1918). *Decorative Textiles: An Illustrated Book on Coverings for Furniture, Walls and Floors, Including Damasks, Brocades and Velvets, Tapestries, Laces, Embroideries, Chintzes, Cretones, Drapery and Furniture Trimmings, Wall Papers, Carpets and Rugs, Tooled and Illuminated Leathers*. JB Lippincott Company.
- HUTTON, S. S. (2004). Damask: An Analysis of Definitions. *Complex Weavers Journal*, 76, 15-21.
- İNALCIK, H. (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- JENKINS, D. (2003). *The Cambridge History of Western Textiles II*. Cambridge University Press, Cambridge.
- KEASBEY, D. (2000). "Damask – Publishing the Limits", *Complex Weavers Seminars*.
- KINZER, H., and WALTER, K. (1903). *Theory and Practice of Damask Weaving*. London: Scott, Greenwood & Son.
- KOVAČEVIĆ, S., and SCHWARZ, I. (2015). Weaving Complex Patterns - From Weaving Looms to Weaving Machines. *Cutting Edge Research in Technologies*. Croatia: In Tech, 93-111.
- MEYER, F. S. (1849). *Handbook of Ornament*. Courier Corporation.
- MUTHESIUS, A. M. (1990). "The Impact of the Mediterranean Silk Trade on Western Europe before 1200 A.D." *Textile Society of America Symposium Proceedings*. 126-131.
- PANNEERSELVAM, R. G. et al. (2015). Weaving Twill Damask Fabric Using 'Section-scale-stitch'harnessing. *Indian Journal of Fibre & Textile Research*, 40, 356-362.
- SONDAY, M. (1998). "The Timelessness of Damask". *Textile Society of America Symposium Proceedings*. 206.
- TÜTÜNCÜLER, Ö. (2006). Çorum-Resuloğlu Eski Tunç Çağı Mezarlığı'nda Kumaş Kullanımına İlişkin Yeni Bulgular. *Anadolu/Anatolia Dergisi*, 30.
- WATSON, W. (1913). *Advanced Textile Design*. Longmans, Green and Company.
- WATSON, W. (1921). *Textile Design and Colour Elementary Weaves and Figured Fabrics*, Universal Publishing Corporation; June; Longman, Green and CO. London.
- YATMAN, N. (1945). *Türk Kumaşları*. Ankara: Halkevi Neşriyatı Maarif Matbaası, s. 5. 6.7.10

URL-1: “CIETA” <https://cieta.fr/history-of-the-cieta/> (Erişim: 21.11.2019)

URL-2: “Humphries Weaving” <https://humphriesweaving.co.uk> (Erişim: 10.09.2020)

URL-3: Silk Damask <https://archive.org/search.php?query=damask> (Erişim: 18.10.2020)

URL-4: “Reviving the William Liddell Collection Project”

https://pure.ulster.ac.uk/files/75949554/S_S_Project_Book_SCREEN.pdf (Erişim: 05.09.2019)

URL-5: “Reviving the William Liddell Collection Domestic”

https://pure.ulster.ac.uk/files/75949554/S_S_Project_Book_SCREEN.pdf (Erişim: 07.09.2019)